

สุนทรียภาพของกลิ่นไทย:
กรณีศึกษา เครื่องหอมไทย*
Aesthetics of Thai scents:
The Case study of Traditional Thai
Fragrances

นลินณัฐ ดีสวัสดิ์**
(Nalinnath Deesawadi)
วัฒนพันธุ์ ครุฑะเสน***
(Watanapun Krutasaen)

Received: January 8, 2021

Revised: May 18, 2021

Accepted: June 29, 2021

บทความวิจัย
-
วิชาการ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง “การออกแบบประสบการณ์เล่าเรื่องประวัติศาสตร์ไทยด้วยการใช้กลิ่น”.

** นักศึกษาปริญญาเอก คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (Ph.D Student, Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University).

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (Assistant Professor Dr., Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University).

บทคัดย่อ

ปัจจุบันนี้ ธุรกิจการออกแบบในประเทศไทยต่างมุ่งวิจัยหาความต้องการที่แท้จริงของลูกค้าโดยผ่านนวัตกรรมการออกแบบที่เน้นความต้องการของมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human Centered Design) แนวความคิดนี้ได้รับการต่อยอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หัวใจสำคัญคือ การเข้าถึงความรู้สึกและความต้องการของลูกค้าได้เป็นอย่างดีและมีความแม่นยำ การออกแบบลักษณะนี้มุ่งเน้นให้งานออกแบบตอบสนองทางอารมณ์ให้กับลูกค้า โดยผ่านกระบวนการออกแบบหรือที่เราเรียกว่า Emotional Design ซึ่งหนึ่งในวิธีคิดนี้ได้เชื่อมกับการออกแบบประสาทสัมผัส (Sensory Design) ที่กล่าวถึงการใช้ผัสสะทั้งห้า โดยเฉพาะผัสสะเกี่ยวกับกลิ่น (Scent) ที่กำลังเป็นที่นิยมอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยในฐานะเป็นนักวิจัยด้านการออกแบบกลิ่น ได้มีโอกาสทำการค้นคว้าและสังเกตการณ์งานออกแบบที่เกี่ยวข้องกับกลิ่นในประเทศไทย ค้นพบว่ากระบวนการออกแบบกลิ่นของไทยมีความหลากหลาย หากแต่กลิ่นแบบไทยไม่มีแม่แบบที่ตายตัว ต้นแบบของกลิ่นมักมาจากต่างประเทศหรือใช้การสังเคราะห์กลิ่นตามลักษณะดอกไม้ในประเทศ กลิ่นที่นำมาใช้จึงมักเพื่อแสวงหาความหอมของกลิ่นที่คล้ายกับกลิ่นดั้งเดิมหากปราศจากความเข้าใจถึงคุณค่าทางศิลปะการสร้างสรรค์กลิ่นดั้งเดิม จึงทำให้ลักษณะของกลิ่นที่ใช้มีลักษณะคล้ายคลึงกันและไม่มีอัตลักษณ์ สำหรับในแง่มุมมองของศิลปะ ต้องยอมรับว่ากลิ่นนั้นไม่สามารถวัดค่าด้วยมาตรฐานทางศิลปะได้ง่าย ทำให้การวิจัยด้านข้อมูลของกลิ่นนั้นยังขาดแก่นแท้ของความเข้าใจในสุนทรียภาพของกลิ่นโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับกลิ่นในวัฒนธรรมไทย ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ จากเอกสารและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อค้นหาสุนทรียภาพของกลิ่นไทยโดยใช้กรณีศึกษาเรื่องเครื่องหอมไทยผ่านมุมมองทางมานุษยวิทยา ซึ่งได้ผลลัพธ์ว่าสุนทรียภาพของเครื่องหอมไทยจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการโยงเข้าสู่ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมจึงจะเกิดประสบการณ์สุนทรียะ โดยผู้วิจัยคาดหวังว่า บทความนี้จะกระตุ้นการศึกษาด้านสุนทรียภาพทางกลิ่นและเกิดความตระหนักจนสามารถนำแนวคิดนี้ไปพัฒนาสร้างแม่แบบของกลิ่นไทยได้ในอนาคต

คำสำคัญ: สุนทรียภาพทางกลิ่นไทย, ประสบการณ์สุนทรียะ, เครื่องหอมไทยดั้งเดิม

ABSTRACT

This article is an anthropological study of the aesthetics of traditional Thai fragrances. Data was collected from documents as well as by interviewing experts in scent aesthetics, survey and observation. It was found that design business in Thailand has been focusing on and responding to the needs and feeling of customers through scent design. Many scents have been produced without Thai scent archetype or fixed template for blending scents. The prototypes of Thai scents are mostly from foreign countries or synthetic scents of local flowers. However, without understanding the artistic value of scent creation, the characteristics of Thai scents is quite cliché. In terms of art, since scent aesthetics cannot be easily measured by art standards, the research on scents has been conducted without the understanding of scent aesthetics. The authors propose that the aesthetics of Thai scents could be achieved only by linking Thai fragrances with cultural experiences, the outcome is the aesthetic experience. Further study of Thai scent aesthetics and the development of Thai scent archetype are suggested.

Keywords: Aesthetics of Thai Scents, Aesthetic Experience, Traditional Thai Fragrances

บทนำ

ในชีวิตประจำวัน มนุษย์รับรู้กลิ่นอยู่ตลอดเวลา กลิ่นเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ในการดำรงชีวิต กลิ่นของดอกไม้ที่หอมทำให้เรารู้สึกสดชื่น กลิ่นของอาหารที่เพิ่งปรุงสุกใหม่ทำให้เรารู้สึกหิว กลิ่นของแอมโมเนียทำให้เรานึกถึงโรงพยาบาล หากนอกเหนือจากทำหน้าที่โดยตรงจากจมูกที่รับรู้กลิ่นและตีความหมายจากกลิ่นที่ได้รับแล้ว กลิ่นยังสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่ เช่น เมื่อคนไทยได้กลิ่นตะไคร้ มักจะโยงไปถึงกลิ่นของต้มยำ กลิ่นของยาไต้ยุง หรือกลิ่นของพื้นที่ขายเครื่องหอมที่จตุจักร สำหรับนักปรุงกลิ่นที่นำกลิ่นหอมของพืชแต่ละชนิดมาผสมผสานกันจนทำให้เกิดความหอมใหม่ถือว่าเป็นศิลปะชนิดหนึ่ง แต่เราสามารถอธิบายสุนทรียภาพของกลิ่นได้เหมือนกับผลงานจิตรกรรมหรือไม่ คำถามเกี่ยวกับผัสสะของการได้กลิ่นนี้ เป็นคำถามที่ได้รับการถกเถียงอย่างกว้างขวางในทางศึกษาศิลปะและภาษาศาสตร์ตะวันตก หากเราใช้คำว่า สุนทรียภาพ เพื่อเป็นตัวกำหนดความงามงามของผัสสะการมองเห็น กำหนดความไพเราะของตนตรีจากเครื่องเสียง อย่างนั้นทำไมกลิ่นจึงไม่มีทฤษฎีของสุนทรียภาพ หากการวัดลักษณะของกลิ่น ยังคงใช้การวัดค่าตามหลักวิทยาศาสตร์ แสดงออกซึ่งผลลัพธ์ของกลิ่นที่มีต่อความรู้สึกของมนุษย์ กลิ่นย่อมอยู่ในบริบทการตอบสนองปฏิกิริยาของร่างกายเพียงเท่านั้น เช่น เมื่อเกิดการรับรู้กลิ่นก็ถ่ายทอดตอบสนองด้วยการสื่อสารความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ ส่วนคำบรรยายการรับรู้กลิ่นก็มักจะถูกจำกัดอย่างคับแคบ ภาษาที่ใช้สำหรับบรรยายความรู้สึกที่มีต่อกลิ่นมักใช้ในเชิงการเปรียบเทียบ เช่น กลิ่นชนิดนี้มีลักษณะเหมือนผลไม้รสเปรี้ยว เป็นต้น แม้ว่าจะมีการโต้แย้งว่ากลิ่นถูกแบ่งชนิดด้วยรูปลักษณะของกลิ่น เช่น กลิ่นไม้ กลิ่นดอกไม้ หรือกลิ่นผลไม้ แต่ก็ยังไม่สามารถถูกยอมรับว่ามีตัวตนในการบรรยายความรู้สึก (Sperber 1975)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจแนวคิดการตลาดด้านประสาทสัมผัสจากงานรวบรวมบทความของนักการตลาดด้านประสาทสัมผัส (Krishna 2009) นักวิจัยได้สรุปการวิเคราะห์งานวิจัยด้านประสาทสัมผัสไว้ว่า “กลิ่น” เป็นประสาทสัมผัสที่ควบคุมยากที่สุดและมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ผลลัพธ์ที่ได้มีความคลาดเคลื่อนอย่างไรก็ตาม ในผลงานวิจัยนี้กล่าวสรุปว่า หากเปรียบเทียบประสาทสัมผัสทั้ง 5 กลิ่นเป็นประสาทสัมผัสที่กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกมนุษย์มากที่สุด ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าหาก

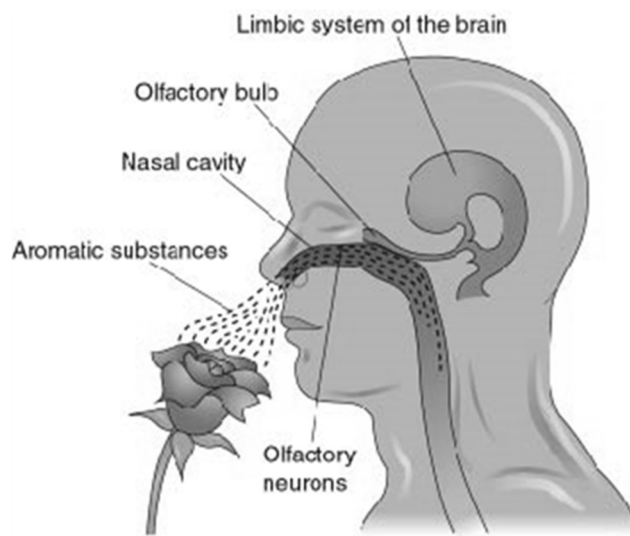
เราวัดกลิ่นจากมุมมองทางวิทยาศาสตร์ ผลลัพธ์ที่ไม่แน่นอนย่อมเกิดขึ้นได้ตามปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อผู้ใช้ หากทบทวนอีกครั้งจะพบว่าผัสสะด้านกลิ่นมีความเป็นนามธรรมสูงแต่กลับยึดโยงกับจิตใจของมนุษย์มากที่สุด ซึ่งอาจจะทำให้เราต้องใคร่ครวญว่าการวัดค่าของกลิ่นนั้นควรใช้ทฤษฎีอย่างไร ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจทั้งทางเอกสาร สังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องหอมไทย ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า การออกแบบกลิ่นนั้นต้องมีความเหมาะสมกับลักษณะของสินค้า แล้วจึงต้องคำนึงถึงการสื่อสารด้านกลิ่นกับอัตลักษณ์ของกลิ่นอีกด้วย ซึ่งในกรณีนี้การออกแบบกลิ่นให้สะท้อนความเป็นไทยยังเป็นเรื่องที่ทำนายสำหรับนักออกแบบกลิ่น ในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญด้านการกลิ่นศึกษาจากต่างประเทศ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการวิจัยและค้นคว้าความดั้งเดิมของเครื่องหอมไทย ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์มาร์ติน เฮงไลน์ (Martin Henglien) ผู้เชี่ยวชาญด้านสุนทรียภาพทางประเทศเยอรมัน มุมมองเกี่ยวกับเครื่องหอมไทยว่า “ผมได้อ่านเอกสารมากมายที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการใช้กลิ่นหอมในประเทศไทย ผมฟังมากเพราะเต็มไปด้วยมรดกล้ำค่าทางวัฒนธรรม ในอดีตคนไทยใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง แต่ปัจจุบันนี้ ความรู้ที่อาจมีความสับสนในข้อมูล จึงทำให้กลิ่นดั้งเดิมนั้นถูกแทนที่ไปด้วยกลิ่นสังเคราะห์ ซึ่งเป็นไปได้มากกว่าหากไม่ทำการบันทึก และค้นคว้าอย่างจริงจัง อาจจะทำให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้สูญหายไป” จากความเห็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงทำการค้นคว้าโดยแบ่งการอธิบายเรื่องสุนทรียภาพทางกลิ่นในมุมมองต่าง ๆ ดังนี้

สุนทรียภาพทางกลิ่นไทย

กลิ่นในมุมมองวิทยาศาสตร์

การรับกลิ่น (Olfactory) (ภาพที่ 1) เป็นการทำงานที่สัมพันธ์กันระหว่างจมูกกับสมองส่วนหน้าในบริเวณระหว่างคิ้วกับจมูกหรือที่เราเรียกว่า olfactory bulb เมื่อได้รับกลิ่นแล้ว การรับรู้กลิ่นจะส่งคลื่นสัญญาณไปดำเนินการแยกกลิ่นในระดับโมเลกุลเพื่อทำการจำแนกและจดจำลักษณะของกลิ่น จากนั้นจึงส่งผ่านไปที่ระบบลิมบิก (Limbic System) ซึ่งลิมบิกนี้จะทำหน้าที่ควบคุมอารมณ์ ประสบการณ์ทางอารมณ์ รวมทั้งความทรงจำ (Deesawadi 2019) จากการทำงานที่มหัศจรรย์ของ

ผัสสะการรับรู้กลิ่นนี้ ทำให้มนุษย์สามารถจดจำและบันทึกกลิ่นกับเรื่องราวที่ได้รับบันทึกในประสบการณ์ของตนเองได้ งานวิจัยหลายชิ้นทางสายวิทยาศาสตร์ได้พิสูจน์ความจริงในข้อนี้ในบทบาทที่ต่างกันไป

ภาพที่ 1 การรับกลิ่นสู่การรับรู้ทางสมอง

Source: <https://sites.google.com/site/thesenseofsmell/the-neural-pathway>

ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์นี้เชื่อมกับอารมณ์ความรู้สึก จึงทำให้เกิดคำถามว่า เช่นนั้นแล้ว เหตุผลใด “กลิ่น” จึงไม่ถูกโยนโยให้เป็นศิลปะชั้นสูงเช่นเดียวกับจิตรศิลป์และดนตรี แต่หากเราเชื่อมการรับรู้กลิ่นกับกระบวนการรู้คิดทางปัญญา (Cognition) เราอาจจะมองเห็นทิศทางในสุนทรียภาพของกลิ่นชัดกว่ามิติในด้านอื่น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างผลงานการวิจัยการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารการรับรู้กลิ่นภายใต้การศึกษากระบวนการรู้คิดทางปัญญา (Ewelina Wnuk & Asifa Majid 2014) ได้อ้างอิงว่า แม้ภาษาของมนุษย์นั้นจะไม่สามารถสื่อสารความเป็นจริงของกลิ่นได้

โดยเฉพาะภาษาทางตะวันตกที่ยอมรับถึงความเป็นจริงในข้อนี้ “กลืนไม่มีภาษาในเชิงความหมายเป็นของตัวเอง ในโลกนี้ไม่มีภาษาเฉพาะที่จำเพาะของกลืนเพื่อการจัดประเภทของตัวเอง สียังมีการแยกประเภทได้ แต่ไม่ใช่กลืน” (Sperber 1975) ซึ่งในความคิดเห็นประเด็นกลืนและการมองเห็นสีได้รับการเปรียบเทียบอยู่บ่อยครั้ง “การอธิบายศัพท์ของการได้รับกลืนยังหนีไม่พ้นเรื่องกายภาพ เช่น กลืนกาแฟ คือมาจากกาแฟ กลืนส้ม หรือกลืนชีส ก็เช่นกัน แต่ไม่ใช่สำหรับการเห็นสี ซึ่งอาจจะมึนคลั่งสะท้อนให้เห็นสีที่แตกต่างกันในวัตถุเดียวกันได้” (Wilson & Stevenson 2006) สเปอร์เบอร์ (Sperber) เป็นนักวิทยาศาสตร์ในกลุ่มนักทฤษฎีด้านความรู้พุทธิปัญญา (Cognitive Theory) โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารผ่านภาษาศาสตร์ เขาได้มองเห็นว่า การบรรยายกลืนเป็นลักษณะเหตุและผล (Cause and effect) กล่าวคือ เราได้กลืนกาแฟ เราจึงอยากดื่มกาแฟ เราได้กลืนดอกกุหลาบ เราจึงรู้สึกสดชื่น “แต่ถึงกระนั้นกลืนทำงานกับความทรงจำที่ถูกบันทึกในหน่วยความจำของสมอง” ในแนวคิดนี้ Sperber ทำให้งานวิจัยเกี่ยวกับภาษาศาสตร์เพื่อสื่อสารการรับรู้กลืนมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะการถ่ายทอดการรับรู้กลืนสู่ภาษาของชาวซาโก (Mani) ที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทยนั้นถือเป็นข้อยกเว้น เพราะกลืนมีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ความทรงจำ ผลลัพธ์จากการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าชาวเผ่าซาโกมีความผูกพันกับวิถีชีวิตการใช้กลืนของพวกเขา (Ewelina Wnuk & Asifa Majid 2014) การบรรยายกลืนจึงเป็นการบรรยายถึงคุณลักษณะของกลืนไปพร้อมกับการสื่อความหมายในวัฒนธรรม เช่น กลืนของต้นไม้ที่โดนแสงแดดจากดวงอาทิตย์ การบรรยายนี้ไม่ใช่การบรรยายในเชิงเปรียบเทียบ แต่เป็นการบรรยายการจดจำกลืนในวิถีชีวิตของพวกเขา ทั้งนี้เพราะเผ่าซาโกไม่มีการแบ่งแยกกลืนกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเฉพาะ ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ประเภทของกลืนจึงถูกจัดสรรด้วยคุณลักษณะของกลืนที่พวกเขาใช้ในกิจกรรมในภาษาพูดอยู่ทุกวัน พวกเขาใช้กลืนในการรักษาและขับไล่ความชั่วร้าย กลืนจึงเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต ดังนั้น จึงเห็นได้ชัดว่าศัพท์ภาษาที่ใช้ในการบรรยายกลืนของชาวซาโกนั้น เต็มไปด้วยเนื้อหาที่เข้มข้นสอดคล้องไปกับวิถีทางวัฒนธรรม และนั่นอาจจะเป็นทิศทางที่แตกต่างกันในการสื่อสารการรับรู้กลืนผ่านภาษาศาสตร์ระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออก

กลั่นจากมุมมองของศิลปะ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้อธิบายศัพท์คำว่าสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ว่าเป็นคำนาม หมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความงามและสิ่งที่งามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ ส่วนคำว่า สุนทรียภาพ (Aesthetic) หมายถึง ความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะที่แต่ละบุคคลสามารถเข้าใจและรู้สึกได้ หรือหมายถึงความเข้าใจและรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ โดยรากศัพท์ของคำว่า Aesthetics มาจากคำว่า Aesthesis (ภาษากรีกเขียนว่า $\alpha\iota\sigma\theta\eta\sigma\iota\varsigma$) แปลว่า การรับรู้ของผัสสะ (Perception of senses) ในพจนานุกรมออกฟอร์ด ได้ให้ความหมายของคำว่า Aesthesis ในความหมายของชาวกรีกดั้งเดิมว่า หมายถึง การรับรู้ของโลกภายนอกด้วยความรู้สึก (Perception of the external world by senses) คำว่า Aesthetics เป็นทฤษฎีที่เริ่มใช้กันในหมู่นักปรัชญาในศตวรรษที่ 18 โดย อเล็กซานเดอร์ เจอรราร์ด โบมกาเดิน (Alexander Gottlieb Baumgarten) ได้บัญญัติคำว่า Aesthetics ในหนังสือ Aesthetica (1750) โดยที่ โบมกาเดิน (Baumgarten) กล่าวว่า คำว่าสุนทรียภาพนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางวัฒนธรรมและตามกาลเวลา ความหมายที่เขาเสนอได้เชื่อมความคิดของความรู้สึกกับรสนิยม สุนทรียภาพในศิลปะจึงเกี่ยวข้องกับรสนิยมที่ดีและไม่ดีจึงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับความงาม (Howard: 1982)

ความคิดของ Baumgarten ได้รับการต่อยอดโดยอิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) โดยเพิ่มเติมว่า สุนทรียภาพคือการวัดรสนิยมหรือประเมินค่าความงาม หากแต่การตัดสินความงามนั้นเป็นลักษณะอัตวิสัย (Subjective) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกภายในที่มีความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจของแต่ละบุคคลซึ่งไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับความจริงของสิ่งที่รู้สึก (Courtney D. Fugate & John Hymers 2013) หากตีความจากความหมายของคำว่า Aesthesis จะเห็นได้ว่านิยามความหมายของคำว่า Aesthesis อันเป็นรากความหมายดั้งเดิมของ Aesthetic หรือสุนทรียภาพ ไม่ได้มีจำกัดความหมายที่เกี่ยวข้องกับความงามด้วยการมองเห็น หรือเจาะจงที่ผัสสะใดผัสสะหนึ่ง แต่เกี่ยวข้องกับการรับรู้หรือการได้รับรู้โลกภายนอกที่นอกเหนือจากโลกภายใน (โลกแห่งดวงจิต) โดยหัวใจหลักของการรับรู้ไม่ใช่เพียงแค่ความงามในธรรมชาติหรือศิลปะ แต่หมายถึง ความรู้สึกที่ได้รับ ซึ่งเป็นการรับรู้ “ได้รับ” จาก

โลกภายนอกและ “รู้” สู่ภายใน การรับรู้ต้องเกิดจากการประมวลทางความรู้สึก การรับรู้ของโลกภายนอกกระทำได้เมื่อมีความรู้สึกแล้วจึงนำความรู้สึกเข้าสู่โลกภายใน ซึ่งอันที่จริง การที่จะแบ่งชั้นของผลงานศิลปะไม่ใช่เรื่องปรกติเลย คานต์ (Kant) เชื่อมโยงสุนทรียภาพ ความตั้งใจในศิลปะกับประสบการณ์ของผู้ชมเข้าด้วยกัน อันถือว่าเป็นเรื่องของอัสวีล (Shinner 2020)

ดังนั้น ทางศาสตร์อันเกี่ยวศิลปะเครื่องหอมจะอยู่ในขอบเขตนี้ได้หรือไม่ หากความงามคือ บริบทสำคัญในการรับรู้ถึงสุนทรียภาพและเป็นหัวใจของการชื่นชมศิลปะ เราจำเป็นต้องวิเคราะห์ว่าความงามคืออะไร และเรารับรู้ความงามได้อย่างไร หากการรับรู้ความงามผ่านสายตาเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของสุนทรียภาพ นั้นหมายความว่า สายตาเป็นประสาทสัมผัสที่มีผลต่อการชื่นชมศิลปะมากที่สุดใช่หรือไม่ ถ้าเช่นนั้น บทเพลงที่ประกอบขึ้นจากตัวโน้ตที่สลับซับซ้อนไม่ได้ทำให้เกิดศิลปะอาหารรสเลิศที่เรารับประทาน อาจจะไม่ใช่ศิลปะ กลิ่นหอมที่ทำให้เราเกิดความสุข ไม่ใช่ความงามแห่งศิลปะ การสัมผัสพื้นผิวของเนื้อหินอ่อนที่สลักเสลากลมกลึงไม่ก่อให้เกิดความชื่นชม ซึ่งบริบทสุนทรียภาพในกลิ่นนั้นกำเนิดมาตั้งแต่สมัยยุคกรีก จากบทความ Timaeus ของพลาโต (Plato) แสดงความคิดเห็นว่า “การได้รับรู้กลิ่นนั้นถูกถ่ายทอดความรู้สึกผ่านภาษา ซึ่งภาษานั้นไม่ได้มีนามของกลิ่นแต่อย่างใด เพราะกลิ่นไม่ได้ประกอบไปด้วยสิ่ง ๆ เดียว ดังนั้น การชื่นชมกลิ่น จึงมีได้แค่เพียงว่าหอมหรือไม่หอมเท่านั้น” ขณะที่ อริสโตเติล (Aristotle) ตีความว่ากลิ่นมีส่วนสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้สึกของมนุษย์ (Shinner 2020) อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของผู้วิจัย การที่อริสโตเติล อธิบายการรับรู้ด้วยกลิ่นอย่างคลุมเครือ อาจจะเป็นเพราะอริสโตเติล ยกย่องการสร้างงานศิลปะวิจิตรศิลป์กับดนตรีให้อยู่ระดับเดียวกับจิตวิญญาณ ในขณะที่บรรยายคุณค่าของการสร้างสรรค์น้ำหอมให้มีคุณค่าความงามอยู่ในระดับร่างกายภายนอกของมนุษย์เท่านั้น นอกจากนี้ นักปรัชญาทางด้านสุนทรียศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็น อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) หรือ เฮเกิล (Hegel) ต่างมีความคิดเห็นไปในทางแนวเดียวกัน คือ ต่างวางผัสสะการมองเห็นและการได้ยิน ให้เป็นศิลปะชั้นสูงในการใช้ผัสสะ ในขณะที่ผัสสะกลิ่น การลิ้มรสนั้น หรือเป็นผัสสะระดับรองลงมาไม่มีคุณค่าสูงเพียงพอที่จะยกให้เป็นงานศิลปะ

กลิ่นในมุมมองของมานุษยวิทยา

เดวิด ฮาวส์ (David Howes) นักมานุษยวิทยาผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมของกลิ่น ได้อธิบายบทบาทและการให้ความหมายของคำว่าสุนทรียภาพทางกลิ่นไว้อย่างน่าสนใจ เขาแสดงความคิดเห็นว่าในฝั่งตะวันตกนั้น สุนทรียภาพมักเน้นเฉพาะเจาะจงไปที่ศิลปะทั้ง 5 แบบ ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ดนตรี และบทกวี ซึ่งในลักษณะศิลปะดังกล่าวจะกันเขตอยู่ในพื้นที่ของผัสสะ 2 สิ่ง คือ การเห็น (Seeing) โดยผ่านผลงานจิตรกรรมและการฟัง (Hearing) โดยดนตรีและท่วงทำนองของบทกวี ส่วนกลิ่น (Smelling) รส (Taste) และสัมผัส (Touching) นับเป็นผัสสะที่ไม่ได้รับการเหลียวแลในเชิงสุนทรียภาพแม้แต่หน่อย (David 1994) แม็คคานต์ (Kant) จะเป็นนักปรัชญาคนหนึ่งที่เริ่มเชื่อมกับการฟังกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ แต่ก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานของการเห็น ซึ่งเดวิด ฮาวส์ กล่าวว่าในสังคมที่ไม่ใช่สังคมตะวันตก สุนทรียภาพของผัสสะไม่ได้ถูกแบ่งแยกออกจากกัน และหากจะมีการแบ่งก็จะเกิดจากวัตถุประสงค์ของการใช้ในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมที่แตกต่างกันมากกว่า (David 1994) ดังนั้น หากเราใช้กลไกของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเชื่อมกับการรับรู้ของมนุษย์เพียงอย่างเดียว เราอาจจะไม่สามารถสร้างแนวคิดด้านสุนทรียภาพของกลิ่นได้ ผู้วิจัยได้นำการวิเคราะห์ความคิดเห็นของเดวิด ฮาวส์ มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาสุนทรียภาพของเครื่องหอมไทย ภายใต้การตีความในมุมมองของนักมานุษยวิทยา สุนทรียภาพจึงเป็นสิ่งที่ก่อกำเนิดขึ้นจากวิถีชีวิตของมนุษย์ มองผ่านได้จากการดำรงชีวิต ผ่านธรรมเนียมนิยม ประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้ผู้วิจัยได้นำมุมมองนี้มาปรับใช้ในการค้นหาความหมายของคำว่า สุนทรียภาพของเครื่องหอมไทย

สุนทรียภาพของเครื่องหอมไทย

หากเราจะตั้งมาตรฐานของความหอม เช่นเดียวกับมาตรฐานของศิลปะในแนวคิดแบบมานุษยวิทยาที่อิงอย่างศิลปะคลาสสิก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า เครื่องหอม มีความหมายดังนี้ “สิ่งต่าง ๆ ที่มีกลิ่นหอม เช่น แป้งร่ำ น้ำอบไทย สิ่งที่ทำให้มีกลิ่นหอม เช่น ชะมดเซ็ด กายาน

พิมเสน” เครื่องหอมเป็นคำนามซึ่งบางแหล่งข้อมูลจะใช้เคียงคู่ไปกับคำว่า “สุคันธรส” ที่แปลว่า กลิ่นหอมของหอมหรือเครื่องหอม เป็นคำศัพท์ที่มีรากมาจากภาษาบาลีสันสกฤต โดยทั้งภาษาบาลีและสันสกฤตได้ใช้คำว่า สุคนธ ที่มีความหมายถึง (มี) กลิ่นหอม และเมื่อคำว่าสุคันธนำไปรวมกับคำอื่นก็จะมีเป็นการขยายความหมาย เช่น คำว่า สุคนธบำบัด ซึ่งดัดแปลงมาจากภาษาอังกฤษ คำว่า aromatherapy มีความหมายว่า การบำบัดด้วยกลิ่นหอม คำว่า aroma มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก แต่เพิ่งนำมาใช้ร่วมกับคำว่า therapy จนเป็นคำว่า aromatherapy เพื่อนำมาใช้ในการบรรเทาอาการเจ็บป่วย ไม่ว่าจะทางจิตใจหรือร่างกาย โดยผู้นำมาใช้เป็นคนแรก ใน ค.ศ. 1920 คือชาวฝรั่งเศสชื่อ เรอเน โมริซ กาดเตอเฟอร์ซ (Rene Maurice Gattefosse) (Tisserand 2004) จากที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยพบว่าเครื่องหอมของไทยนั้น เป็นศิลปะที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทยอย่างเหนียวแน่น หากยังไม่มีการวิเคราะห์ในด้านความเป็นสุนทรียภาพและคุณลักษณะของเครื่องหอมไทยอย่างชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการวิเคราะห์เครื่องหอมไทยมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสำรวจเรื่องของ “กลิ่นหอม” ในบริบททางวัฒนธรรมศึกษาก่อน เพราะ “กลิ่นหอม” มีสัญญาณอื่นนอกจากความรู้สึทางกายภาพ บางครั้ง “กลิ่นหอม” ได้รับการตีความให้แทนความหมายอื่นนอกเหนือจากความหมายของตนเอง โดยเฉพาะทางด้านศาสนา เช่น การอธิบายความหมายของกลิ่นที่หอมฟุ้งทวนลมได้ใน “คันธสูตร”

“ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กลิ่นหอม ๓ อย่างนี้ ฟุ้งไปแต่ตามลมอย่างเดียว ฟุ้งทวนลมไปไม่ได้ กลิ่นหอม ๓ อย่างนั้นเป็นไฉน คือ กลิ่นที่ราก ๑ กลิ่นที่แก่น ๑ กลิ่นที่ดอก ๑ กลิ่นหอม ๓ อย่างนี้แล ฟุ้งไปแต่ตามลมอย่างเดียว ฟุ้งทวนลมไปไม่ได้ พระเจ้าข้า กลิ่นหอมชนิดที่ฟุ้งไปตามลมก็ได้ ฟุ้งทวนลมไปก็ได้ ฟุ้งไปทั้งตามลมและทวนลมก็ได้ ยังจะมีอยู่หรือ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ กลิ่นหอมที่ฟุ้งไปตามลมก็ได้ ฟุ้งไปทวน

ลมก็ได้ ฟุ้งทั้งไปตามลมและทวนลมก็ได้ มีอยู่ ๆ ออ.
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กลิ่นหอมที่ฟุ้งไปตามลมก็ได้ ฟุ้งไป
ทวนลมก็ได้ ฟุ้งไปทั้งตามลมและทวนลมก็ได้ เป็นไฉน ๆ
พ. ดูกรอานนท์ สตรีหรือบุรุษในบ้านหรือนิคมใดในโลกนี้
ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึง
พระสงฆ์เป็นสรณะ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจาก
การลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้น
ขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา
และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นคนมีศีล มี
กัลยาณธรรม มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มี
ไทยธรรมเครื่องบริจาคน้อยแล้ว มีมืออันชุ่ม ยินดีใน
การเสียสละ ควรแก่การขอ ยินดีในทานและการแจกจ่าย
ทาน อยู่ครองเรือน สมณพราหมณ์ทุกทิศย่อมกล่าว
สรรเสริญคุณของเข่าว่า สตรีหรือบุรุษในบ้านหรือนิคม
แห่งโน้นถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็น
สรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดใน
กาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมา
คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นคน
มีศีล มีกัลยาณธรรม มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็น
มลทิน มีไทยธรรมเครื่องบริจาคน้อยแล้ว มีมืออันชุ่ม
ยินดีในการเสียสละ ควรแก่การขอ ยินดีในทานและการ
แจกจ่ายทาน อยู่ครองเรือน แม้เทวดาทั้งหลายก็กล่าว
สรรเสริญคุณของเข่าว่า สตรีหรือบุรุษในบ้านหรือนิคม
แห่งโน้น ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ฯลฯ ควรแก่การขอ
ยินดีในทานและการแจกจ่ายทาน ดูกรอานนท์ กลิ่นหอม
นี้นั้นแล ฟุ้งไปตามลมก็ได้ ฟุ้งไปทวนลมก็ได้ ฟุ้งไปทั้งตาม
ลมและทวนลมก็ได้ ๆ กลิ่นดอกไม้ฟุ้งทวนลมไปไม่ได้

กลิ่นจันทน์ กลิ่นกุหลาบ หรือกลิ่นกระลำพัก ก็ฟุ้งทวน
ลมไปไม่ได้ ส่วนกลิ่นสัตบุรุษ ฟุ้งทวนลมไปได้ เพราะ
สัตบุรุษฟุ้งไปทุกทิศ ฯ”

(Tripitaka n.d.)

จากคำกล่าวข้างต้น ได้ทำการเปรียบเทียบ (Metaphor) และแสดงสัญลักษณ์ (Semiotics) ด้วยกลิ่นที่หอมมีคุณลักษณะเหนือกลิ่นที่ได้มาจากพืชทั่วไป แม้พืชนั้น จะมีความหอมอย่างที่สุด เช่น กลิ่นจันทน์ ก็ไม่อาจจะหอมทวนลม คือยังเป็นกลิ่น หอมที่ฟุ้งเพียงชั่วคราก็จางไป จึงเป็นกลิ่นหอมที่ไม่เท่ากับการปฏิบัติธรรมและรักษา วัชชิงศีล 5 “กลิ่นหอม” นี้ จึงเป็นตัวแทนของความดีงามและความบริสุทธิ์ ซึ่งการนำ กลิ่นมาเปรียบเปรยกับความดี ความงาม เป็นแนวทางหลักที่ผู้วิจัยนำมาตีความเพื่อให้ ความหมาย คำว่า สุนทรียภาพของเครื่องหอมไทย

กลิ่นหอมและเครื่องหอมในงานวรรณกรรมไทย

หากวิเคราะห์จากงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากระบวนการรู้คิด (Cognitive Process) และในมุมมองภาษาศาสตร์ (David 1994) ซึ่งอธิบายผ่านมุมมองของ นักวัฒนธรรมศึกษา พบว่า สุนทรียภาพทางกลิ่นจะกำหนดขึ้นได้หากอยู่ภายใต้มิติ ของวัฒนธรรมและเชื่อมกับประสบการณ์สุนทรียะ ซึ่งในส่วนนี้ นักวิจัยสามารถเชื่อม กลิ่นหอมในวัฒนธรรมของไทยผ่านการศึกษาทางวรรณกรรมเพราะในงานวรรณกรรม ไทยนั้น กลิ่นหอมและวิถีการใช้กลิ่นของเครื่องหอมไทยที่พบจากเอกสารและงาน วรรณกรรม มักโยงกับคุณสมบัติของกลิ่นที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยเฉพาะที่ เชื่อมกับชนชั้นสูง หากพิจารณาจากวรรณคดีเรื่อง “นางนพมาศ หรือตำหรับ้าวศรี จุฬาลักษณ์ ฅบับหอพระสมุทวชิรญาณ” ที่เล่าเรื่องนางนพมาศ ซึ่งเกิดอยู่ในช่วงสมัย สุโขทัย แม้มีบางช่วงของวรรณคดีถูกแต่งเติมในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ให้เห็นถึง ความหอมกับสัญลักษณ์ความเชื่อเกี่ยวกับฐานันดรศักดิ์ ดังเช่น การบรรยายถึง ลักษณะความสวยงามของพระที่นั่งในสมเด็จพระร่วงที่กลิ่นจากดอกไม้หอมสะท้อน ความเป็นอยู่ของเจ้านายชั้นสูง “แล้วก็มีราชอุทยานอยู่ในพระนิเวศแห่งหนึ่ง ปลูกแต่ พรรณไม้ดอกผล อันวิเศษคด้วยกลิ่นแลรส ควรจะนำมาซึ่งความโลมนักน้ำจิตพระ

สนมกำนัลทั้งปวง” กลิ่นยังมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่สูงส่ง ดังพิจารณาได้จากทำนองของพราหมณ์นามว่าโชตะรัตน์ ดังที่ธิดานามว่า นพมาศเล่าถึง ดังนี้ “แลเมื่อข้าน้อยนี้ปฏิสนธิในครรภ์มารดา ๆ นิมิตรฝันว่า ได้เยี่ยมบัญชาพระเจ้าแผ่นดินชมแสงพระจันทร์อยู่จนตื่น บิดาฝันว่าพรรณดอกไม้ต่าง ๆ แยมบานเกษรโช่ดูการ หอมกลิ่นรวยรื่นไปทั่วทั้งจังหวัดพระนคร เหตุนิมิตรดังนี้ท่านทั้งสองก็ได้ทำนายไว้ว่าจะได้บุตรเปณธิดา จะมีบุญพาศนาพร้อมด้วยสติปัญญาแลเกียรติยศเป็นที่พึงแก่วงษ์ญาติได้เป็นแท้” หรือการบรรยายลักษณะของกลิ่นที่หอมเชื่อมกับความเชื่อตลอดจนการบูชาสักการะระลึกถึงบุญคุณพระพุทธเจ้า “อันพระมหานครคุโษไทยราชธานีถึงวันวิสาขะนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไปด้วยแสงประทีปเทียนดอกไม้เพลิง แลสล้างสลอนด้วยธงชายธงปะฎาก ไสวไปด้วยภูพวงดอกไม้กรองร้อยห้อยแขวน หอมตระหลบไปด้วยกลิ่นสุคนธ์ศรยรีนเสนาะสำเนียงพินพาทยฆ้องกลองทั้งทิวาราตรี มหาชนชายหญิงพากันกระทำกองการกุศล เสมือนจะเผยแพร่ซึ่งทวารพิมานฟ้าทุกข้อชั้น ๆ” และการปรุงแต่งกลิ่นยังบรรยายความงามของอิสตรีที่ผูกสัมพันธ์กับกษัตริย์อันสะท้อนฐานันดรศักดิ์อันสูงส่งของสมมุติเทพ “หนึ่งโศคอันว่านางบำเรอทั้งหลายนั้นล้วนแต่ทรงลักษณะวิลาสล่อเอี่ยม ชำนาญในการบำรุงบำเรอพระราชหฤไทยสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินลิ้นกาลละทุกเมื่อ จะว่าช่างรูปร่างก็งามเหมือนหล่อเหลาเกลากิ่ง จะว่าช่างทรวดทรงก็งามประหนึ่งนางกนิร จะดูดวงภักตร์สักขณาก็งามเพราะพริ้มยิ้มแยม จะพิศผิวพรรณวรรณะก็เปนนวลเหมือนนวลจันทร์ จะดูจริตกิริยาก็งามละไมละม่อมพร้อมพริ้ง จะฟังสำเนียงเสียงเจรจาก็เสนาะเพราะจับจิตร์ จะตกแต่งกายานุ่งห่มก็งามสมตุ้มขำ จะใกล้เคียงกับผู้ใดก็หอมกลิ่นเสาวคนธรรยรีน” (Prajak Silapakhom, HRH Prince 1914) ในความคิดเห็นของผู้วิจัย แม้ว่างานวรรณคดี “นางนพมาศ” จะมีความยกย่องในเชิงเวลาที่เกิดขึ้นจริง แต่สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้เลยคือเรื่องความจริงที่ว่า วรรณคดีเรื่องนี้กล่าวถึงกลิ่นและความหอม ที่สื่อความหมายสะท้อนความคิดของชนชั้นปกครองของไทยและความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและเทพเจ้า ส่วนเครื่องหอมไทยนั้น มักจะเชื่อมกับเพศหญิง ความหอมจึงเกี่ยวพันคุณลักษณะที่พบในอิสตรีไทยโบราณ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างดังนี้

เครื่องหอมกับเครื่องประทีนผิว

“พัดวิงวอนพลอดแล้วกอดแก้ว ไม่คลาดแคล้วเคลื่อนคลาไปห่างข้าง ชับเหงื่อด้วยเนื้อสไบนาง กระแจจะจวงจันทน์นางละลายทา” หลักฐานจากวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนบรรยายกล่าวถึงสตรีสมัยอยุธยาที่นิยมใช้กระแจจันทน์ละลาย ทากับแป้งร่ำให้เกิดกลิ่นหอม อยู่ในฉากที่พิมพิลาไลยแสดงความรักตอบพลายแก้ว ในห้องนอน ซึ่งเป็นฉากที่เรียกว่า “กระบวนเล่าโลกเกี่ยวพาราสี / กระบวนรัก” หรือ “นารีปราโมทย์” อันเป็นกระบวนรสหรือกระบวนลีลาแบบไทยที่เน้นกระบวนเล่าโลมเกี่ยวพาราสี (Thavornthanan 1988) แม้วรรณคดีเรื่องนี้จะเขียนในสมัยรัชกาลที่ 2 แต่เป็นวรรณกรรมที่เชื่อว่าเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ของวิถีชีวิตของชาวอยุธยาได้อย่างดี โดยเฉพาะในเรื่องเล่าถึงสตรีในสมัยอยุธยา การที่ยกการประทีนโฉมให้อยู่ในกระบวนรสเกี่ยวพาราสีหรือกระบวนรักนี้ “กระแจจันทน์” อันมีความหอมที่ละมุนละไม จากการผสมผสานของกลิ่นน้ำอบไทยที่ได้จากการสกัดความหอมจากไม้จันทน์ที่ให้กลิ่นรัฐจวนนี้ กลิ่นถูกบรรยายความหมายถึงสตรีและความใกล้ชิดแนบแน่นในสถานที่เฉพาะ “กลิ่นกระแจ” เป็นตัวแทนของความรักใคร่ ประกอบกับการบรรยายกลิ่นของสตรี ซึ่งเมื่อถูกกำหนดให้อยู่ในฉากของห้องนอนและอยู่ในกระบวนรสเกี่ยวพาราสี ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า กลิ่นกระแจมีความหมายมากไปกว่าตัวตนของตัวเอง แป้งกระแจเป็นเครื่องประทีนโฉมที่ผู้หญิงผู้ดีและผู้หญิงชั้นสูงนิยมใช้ จึงเป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของสตรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากอยุธยาสู่สมัยรัตนโกสินทร์ในเรื่องของการประทีนโฉมของสตรีนั้นดูเหมือนจะกระทำอย่างตรงไปตรงมาไม่ดัดแปลงมากนัก โดยวิเคราะห์ได้จากบันทึกของชาวต่างประเทศ ซึ่งบันทึกได้ละเอียดจนสามารถค้นพบว่า เครื่องหอมไทยนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคุณสมบัติของสมุนไพรและกลิ่นหอม ดังที่ คุณหมอสมิธ มัลคอล์ม (Dr. Smith Malcolm) นายแพทย์ประจำพระราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้กล่าวถึงเครื่องพระสำอางของสมเด็จพระราชินีไว้ว่า

“สมเด็จพระนางเจ้า ทรงเอาพระทัยใส่พระสิริโฉมเป็นอย่างมาก ทุกวันจะทรงใช้เวลาอยู่กับโต๊ะ เครื่องพระสำอางค์เป็นเวลานาน ทรงใช้น้ำที่มีกลิ่นหอมจากดอกไม้สดและกลิ่นหอมของสมุนไพร สำหรับทรงพระพักตร์และพระวรกาย ไม่ใช่ผ้าซับพระองค์ จะทรงทา

พระสุคนธ์แล้วปล่อยทิ้งไว้ ภายในเวลาไม่นานนักก็จะ
แห้งไปเองเพราะเป็นเขตร้อน”

(Chamjaraj 2017)

เครื่องหอมกับอาหาร

อาหารไทยนั้นมีความละเอียดอ่อนในการปรุงรสอย่างมาก แต่การที่นำส่วน
หนึ่งของเครื่องหอมไปใช้ประกอบอาหารคาวและหวานได้รับความนิยมอย่างมากสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว จะนิยมรับประทานกันในหมู่ชนชั้นสูงหรือ
นิยมนำไปถวายพระ สังเกตได้จากบทประพันธ์ของสุนทรภู่ “รำพันพิลาป” ที่สุนทรภู่
แต่งขึ้นในขณะที่บวชเป็นพระประจำวัดราชนาคในสมัยรัชกาลที่ 3

“ระดูร้อนก่อนเก่าทำเข้าแช่
นำชมแต่เครื่องกับสำหรับฉัน
ช่างทำเป็นเช่นดอกจอกเป็นดอกจันทน์
งามจนชั้นกระชายทำเหมือนจำปา
มะม่วงดิบหีบดูจิ้งจู้จัก
ทำนารักรูปสัตว์เหมือนมัจฉา
จะแลลับกลับกลายสุดสายตา
เคยไปมามีได้เห็นจะเว้นวายฯ”

(Sunthornphu 1963)

ข้าวแช่เป็นอาหารคาวที่ขึ้นชื่อเรื่องความหอมเย็น โดยปรุงขึ้นจากน้ำลอย
ดอกไม้หอมและการอบเทียนรำ โดยเทียนนั้นจะใช้พีชและสมุนไพรมะลิที่ให้สรรพคุณ
ที่มีฤทธิ์เย็นเป็นหลัก จึงเหมาะกับการรับประทาน ในช่วงฤดูร้อนเพื่อคลายอุณหภูมิ
ในร่างกาย และแม้ในงานเขียนของสุนทรภู่ชิ้นนี้จะได้บรรยายถึงความหอมอันเป็น
คุณลักษณะที่สำคัญของข้าวแช่ แต่หากเรามองในมิติของวัฒนธรรมศึกษา เราจะ
เข้าใจได้ว่า ข้าวแช่เป็นอาหารที่มีกลิ่นหอม นิยมทานในฤดูร้อน และเป็นอาหารชั้นสูง
ที่นิยมนำถวายพระหรือทานในฤดูกาลพิเศษเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ
(Deesawadi 2017) ดังนั้น กลิ่นที่จะส่งผลให้เกิดความสุนทรีย์จะต้องประกอบไปด้วย
คุณสมบัติที่ตรงกับจุดประสงค์ของอาหารชนิดนี้

เครื่องหอมกับการแต่งกาย

เครื่องหอมได้รับการนำมาใช้อย่างประณีตโดยเฉพาะเมื่อใช้ในวัง เช่น การอบรำผ้าให้หอมเป็นสิ่งที่ชาววังนิยมกันมาก เพราะนอกจากจะทำให้ผ้าหอมแล้วยังสามารถป้องกันแมลงกัดผ้าได้อีกด้วยโดยคุณหมอสมิธ ได้กล่าวถึงเครื่องฉลองพระองค์ไว้ว่า

“ฉลองพระองค์หลังจากซักเสร็จแล้วจะได้รับการอบด้วย ‘เทียนอบ’ ซึ่งเป็นศิลปะการทำความหอม ที่ปกติใช้ในวัง พระภุชจาจะพับเก็บไว้ในโถงดินเผาขนาดใหญ่บรรจุเทียนรูปร่างบางยาว ‘เทียนอบ’ มีกลิ่นหอมระคนและบางครั้งสมุนไพรที่มีกลิ่นหอมอย่างอื่นจะขุดไว้แล้วใส่ลงไปใต้ฝานั่นก็ปิดโถงควันหอม จากเทียนจะซึมซาบเข้าไปในเนื้อพระภุชจาไม่ค่อยมีการใช้น้ำหอมที่ทางยุโรปผลิตขึ้น”

(Chamjaraj 2017)

ในการบันทึกของหมอสมิธข้อนี้ บ่งบอกความจริงเกี่ยวกับเครื่องหอมไทยราชสำนักได้ 2 กรณี คือ

1. เครื่องหอมทำมาจากสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ
2. เริ่มมีการใช้น้ำหอมจากยุโรป ในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 5

ขณะเดียวกันจากรวบรวม “สี่แผ่นดิน” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ถือว่าเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนชีวิตของสาวชาววังได้อย่างละเอียดอ่อน กล่าวถึงวิถีชีวิตของสาวชาววัง ดังนี้

“สตรีทุกคนที่เข้ามา ในห้องนั้นแต่งกายสะอาดสะอ้าน เป็นแบบเดียวกัน ทุกคนนุ่งผ้าลายหมี่ผ้าแถบสีประจำวัน อย่างเดียวกัน จะผัดกันก็ที่แหวน หรือสายสร้อย เครื่องประดับกาย ทุกคนหอมกรุ่นไปด้วยกลิ่นอบ กลิ่นร่ำ นึ่งที่ไหนด ก็หอมติดกระดาน ผมใส่น้ำมันหวีเรียบ แต่ละครคนขัดสีฉวีวรรณ ร่างกายตนมาแล้วอย่างยอดเยี่ยม”

(Veerasilchai 2006)

คำบรรยายนี้ นำมาจากวรรณกรรมเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ตอนแม่พลอยเข้าวังเพื่อเข้าเฝ้าเสด็จครั้งแรก “หอมติดกระดาน” จึงเป็นคำที่ใช้ “เล่าถึง” ลักษณะเฉพาะของสาวชาววัง ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 การผลิตน้ำปรุงถือเป็นนวัตกรรมของสตรีไทยในยุค นั้น โดยนำกรรมวิธีการผลิตน้ำหอมของต่างชาติที่เริ่มนำแอลกอฮอล์เข้ามาแล้วในสมัยรัชกาลที่ 4 มาผสมผสานกับกรรมวิธีการทำน้ำอบไทยที่เน้นการรำการอบกลิ่นแบบดั้งเดิม จนได้มาซึ่งน้ำปรุงที่มีกลิ่นอันรุ่มรวย อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์น้ำปรุงของไทยนั้น เน้นความหอมของดอกไม้หอมเป็นหลักสามารถใช้ได้ทั้งสุภาพบุรุษและสตรี ซึ่งผู้วิจัยค้นพบจากวรรณคดีตอนหนึ่งของวรรณกรรมที่เขียนถึงชีวิตสมัยรัชกาลที่ 6 ในเรื่อง เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก ตอน น้ำอบน้ำปรุง ดังนี้

“เย็นวันหนึ่งพี่ชายใหญ่รุ่มนุ่มของคุณตาเดินกลับบ้าน
มาแต่ไกล ตัวพี่ชายใหญ่มายังไม่ถึงแต่กลิ่นหอมฟุ้ง โขย
มาล่วงหน้าก่อนแล้ว พอพี่ชายใหญ่เดินผ่านไป ทั้ง
ผู้ใหญ่และเด็ก ๆ รวมทั้งคุณตาก็ทำจุกพุดพุด แล้ว
ร้องพร้อมกันว่า หอมฟุ้งจริง ๆ แล้วก็เหลียวตามพี่ชาย
ใหญ่ซึ่งเดินขึ้นไปบันไดไปชั้นบน อยู่ชั้นบนแล้วกลิ่น
หอมฟุ้งของพี่ชายยังอยู่ข้างหลัง ทำให้คุณแม่และ
น้อง ๆ พวกมันขึ้นไปถามให้แซ่ดว่า ใส่ น้ำอบอะไรนะ?
ทำไมถึงหอมฟุ้งอย่างนี้ พี่ชายใหญ่ตอบว่า น้ำปรุงพิเศษ
พิเศษจริง ๆ ได้มาจากคุณป้า คุณป้าบอกว่ารับรองใส่
แล้วผู้หญิงต้องเหลียวหลังแน่ ๆ ”

(Sanitwong Na Autthaya 1998)

เครื่องหอมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยตามการสำรวจจากวรรณกรรมนั้น นอกจากจะสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของไทยแล้วยังสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อ ความงาม และความดี ในมุมมองของนักวิจัยนั้นเปรียบเสมือนเป็นโครงสร้างการสร้างความเข้าใจคุณลักษณะของกลิ่นด้วยเช่นกัน ในกรณีนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเครื่องหอมไทยเพื่อสำรวจหาสุนทรียภาพในเครื่องหอมไทยทั้งจากเอกสารและการปฏิบัติการได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

ประเภทของเครื่องหอมไทย

ที่รู้จักกันส่วนใหญ่มีดังนี้ (Phonimdaeng 2014)

- ประเภทน้ำ ได้แก่ น้ำอบไทยและน้ำปรุง
- ประเภทแป้ง ได้แก่ แป้งร่ำ แป้งพวง
- ประเภทดอกไม้อบ ได้แก่ บุษงารำไป บุษงาดอกไม้สด
- ประเภทน้ำมัน ได้แก่ น้ำมันที่แต่งผมให้เป็นรูปทรง

โดยแบ่งกรรมวิธีการผลิตเครื่องหอมตามวิธีการดังนี้

1) การเผา ใช้วิธีการนำเอาของหอมที่ได้มาจากธรรมชาติมาเผาด้วยความร้อน โดยเผาเพียงแคให้ได้กลิ่นของหอมนั้น ๆ เช่น เผากายานและชะลูด เพื่อให้ได้กลิ่นหอมจากเปลือกไม้

2) การขงหรือต้ม คือ การใช้ความร้อนจากน้ำที่ทำให้กลิ่นหอมจากของหอมธรรมชาตินั้นถูกสกัดและระเหยกลิ่นในน้ำ วิธีนี้ไม่ควรใช้เวลานาน ไม่เช่นนั้นกลิ่นอาจจะระเหยหมดได้

3) การอบ แบ่งเป็น สองชนิด คือ อบน้ำ และอบแห้ง

4) การร่ำ คือ การอบกลิ่นให้หอมในภาชนะที่ปิดทึบ โดยทำหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้กลิ่นสามารถจับสิ่งของหรือวัตถุที่ต้องการ การร่ำนี้เป็นกรรมวิธีต่อเนื่องจากการเผาเครื่องหอม ส่วนใหญ่ใช้วัตถุดิบของหอมจากพืช แล้วจึงใส่ลงในภาชนะโถเล็กที่เรียกว่าตะคัน เช่น ร่ำดอกบุหงา

ภาพที่ 2 การอบร่ำควั่นเทียน

Source: Deesawadi 2017

5) การปรุง คือ มักเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำเครื่องหอมไทย คือ การปรุง พิมเสนแห้ง ชะมดเช็ด และหัวน้ำหอมเข้าด้วยกัน เช่น น้ำปรุง (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 น้ำปรุงหรือน้ำหอม
Source: Deesawadi 2017

ผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึก และสังเคราะห์ผู้วิจัยได้ทำการสรุปข้อน่าสังเกตของ เครื่องหอมไทยดังนี้

1. วัตถุดิบที่นำมาปรุงแต่งเครื่องหอม ล้วนเลือกวัตถุดิบจากสมุนไพรที่ให้ ประโยชน์ทางด้านสุขภาพและมีคุณลักษณะส่งเสริมให้การทำงานของร่างกายดีขึ้น ให้ ผิวพรรณสะอาดและบำรุงจิตใจ อีกทั้งหัวใจสำคัญคือกลิ่นของพืชหอมนั้น ล้วนมี คุณสมบัติทางสุนทรียาบำบัด

โดยผู้วิจัยยกตัวอย่าง วัตถุดิบและสรรพคุณของวัตถุดิบที่ใช้ประกอบในน้ำอบ ไทย ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงสรรพคุณวัตถุที่ใช้ประกอบในน้ำอบไทย

ชนิดของพืช	สรรพคุณทางสมุนไพร	คุณลักษณะ
กำยาน	ความหอมของกำยานช่วยบำรุงประสาท ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย	สามารถตรึงกลิ่นได้ กำจัดเชื้อโรคและกลิ่นอับ
ชะลูด	คลายกล้ามเนื้อ บรรเทาอาการหวัดคัดจมูก	ป้องกันแมลงได้
เตยหอม	ปรับสมดุลของโลหิต บำรุงจิตใจ	ดับกลิ่น ไล่แมลง ดับร้อน
จันทร์	บำรุงจิตใจ รักษาโรคมะเร็ง	ระงับปวดได้
มะกรูด	รักษาโรคมะเร็ง ทำให้สดชื่น	มีฤทธิ์ทำลายเชื้อรา
พิมเสน	ปรับสมดุล แก้อาการคลื่นไส้	ฆ่าเชื้อ
ดอกมะลิ	บรรเทาอาการวิตกกังวล ทำให้จิตใจสงบ	ช่วยกระตุ้นอารมณ์
ดอกจำปี	ทำให้สดชื่น คลายเครียด	มีฤทธิ์สงบประสาท
ดอกกุหลาบ	บำรุงหัวใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด	ลดอาการโมโห ชุนเฉียว ช่วยกระตุ้นอารมณ์

จากตารางสรรพคุณวัตถุที่ใช้ประกอบในน้ำอบไทยนี้ แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติที่ชัดเจนของน้ำอบไทย ที่ส่วนใหญ่แล้ว มีสรรพคุณที่เน้นการบำรุงจิตใจและทำให้คลายเครียด (Pongwut 2008)

2. ดอกไม้ที่นำมาประกอบเครื่องหอมไทยต้องคัดเลือกอย่างระมัดระวัง นอกจากเป็นดอกไม้ที่มีคุณค่าทางเภสัชพฤกษศาสตร์แล้ว ยังเป็นลักษณะดอกไม้ที่มีความหมายที่ดี เชื่อมกับความเชื่อเรื่องเทพ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดผ่านผลงานวรรณคดี

3. การทำเครื่องหอมไทยนั้น มีความละเอียดละไม ใช้เวลาในการสร้างสรรค์ และมีกระบวนการที่ซับซ้อน โดยการทำเครื่องหอมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเผา การอบ การชง การร่ำ หรือการปรุง ทุกกระบวนการประกอบไปด้วยผัสสะทั้งห้า การทำเครื่องหอมจึงเป็นศิลปะของการผสมผสานทุกศาสตร์เข้าด้วยกัน และล้วนแต่บำรุง

ผัสสะทั้งห้าให้เกิดซึ่งความสุขและความน่าชื่นชม

อย่างไรก็ตาม การผลิตเครื่องหอมไทยดั้งตัวอย่างข้างต้น ได้เสื่อมความนิยมลง ช่วงสมัยของรัชกาลที่ 6 อันถือเป็นจุดเปลี่ยนของเครื่องหอมไทยอย่างแท้จริง การนำเข้าหัวน้ำหอมและน้ำหอมจากต่างประเทศมาจำหน่ายในห้างร้านสำหรับคนทั่วไป (ภาพที่ 4) ทำให้น้ำหอมแบบตะวันตกเริ่มเข้ามาแทนที่น้ำอบน้ำปรุงแบบไทยโบราณ กระทั่งหายไปอย่างถาวรในช่วงสร้างวัฒนธรรมในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 4 โฆษณาขวดน้ำหอมจากประเทศฝรั่งเศสประกาศลงในหนังสือพิมพ์สยาม (สยาม ออบเซอร์เวอร์)

Source: *The Siam Observer* 1917

บทสรุป

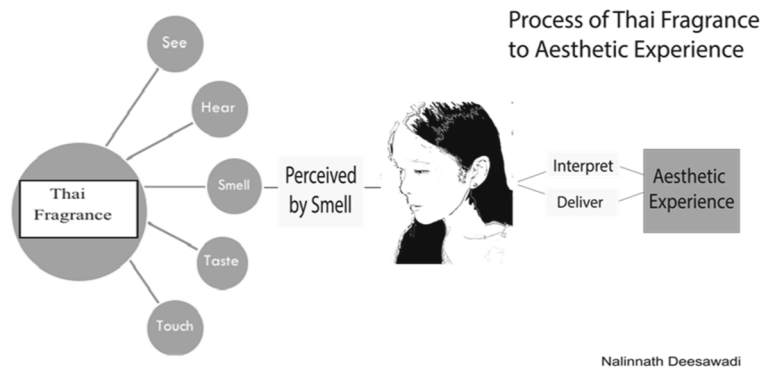
ผู้วิจัยนำเสนอคำถามเกี่ยวกับสุนทรียภาพของกลิ่นไทยในงานสัมมนาวิชาการ “โครงการแสดงผลงานศิลปะและการออกแบบแห่งประเทศไทย” ครั้งที่ 2 วันที่ 6 มีนาคม 2563 ในหัวข้อ “สุนทรียศาสตร์ของกลิ่นและกาลเวลา” เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้และสำรวจการตระหนักรู้ ซึ่งผู้ร่วมฟังบรรยายส่วนใหญ่จะไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสุนทรียภาพของกลิ่นและเครื่องหอมไทย อีกทั้งยังไม่มีองค์ความรู้เรื่องของการใช้สมุนไพรในงานเครื่องหอมไทยที่ผสมผสานกันอย่างมีศิลปะระหว่างกลิ่นของพืชสมุนไพรแต่ละชนิดนั้นน้อย โดยศิลปะการเลือกกลิ่นจากพืชหอม นั้น ถือเป็นศิลปะขั้นสูงเพราะต้องมีความเข้าใจในลักษณะของกลิ่นตามหลักเภสัชพฤกษศาสตร์และ

ถ่ายทอดทักษะนั้นออกมาเป็นงานศิลปะเครื่องหอมตามหลักศิลปศาสตร์ ซึ่งสามารถนำมาสรุปผลแนวคิดสุนทรียภาพของเครื่องหอมไทย ที่ผสมผสานกันระหว่างศาสตร์ได้ ดังนี้

1.1 ด้านวิทยาศาสตร์ ในส่วนของการสังเคราะห์จากข้อมูลทางปฐมภูมิและพฤกษภูมิ พบว่า วัตถุดิบและประโยชน์ใช้สอยของเครื่องหอมไทยนั้น ใช้เพื่อสรรพคุณทางการรักษาและบำรุงจิตใจด้วยการใช้กลิ่นเป็นหลัก (สุคนธ์บำบัด) จึงเปรียบเสมือนการนำสมุนไพรและยามาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนไทย

1.2 ด้านศิลปศาสตร์ ผู้วิจัยศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์จากข้อมูลทางปฐมภูมิและพฤกษภูมิ ค้นพบว่า กลิ่นหอมในวัฒนธรรมไทย ได้ถ่ายทอดความเข้าใจเรื่องกลิ่นและคุณประโยชน์ของกลิ่นทางวิทยาศาสตร์ผ่านความเชื่อ ธรรมเนียมนิยม ศิลปะ และงานวรรณกรรม แสดงออกผ่านงานออกแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในสมัยนั้น ดังที่ให้เห็นในผลิตภัณฑ์เครื่องหอมไทยในอดีตที่สะท้อนวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี

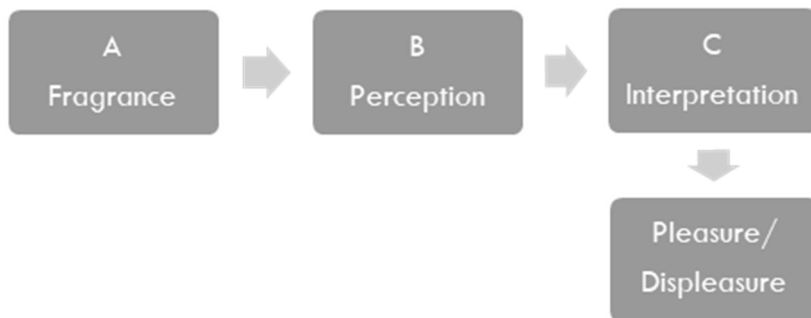
ทั้งนี้ หากเราจะสรุปตามหลักสุนทรียภาพแบบตะวันตกสมัยใหม่ ที่เชื่อมการวัดคุณค่าศิลปะจากความงามแล้ว สุนทรียภาพของเครื่องหอมไทยอาจจะไม่ได้อยู่ในกรอบสุนทรียภาพนั้น นอกเสียจากจะอิงไปทางประสบการณ์ของผู้รับรู้กลิ่น หากในความเป็นจริง สุนทรียภาพของเครื่องหอมไทยมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและความเชื่อ ซึ่งย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เครื่องหอมแบบดั้งเดิมสามารถเชื่อมกับคติความงามแบบคลาสสิกได้ดี โดยสุนทรียภาพเกิดจากการรับรู้ผ่านผัสสะทั้งห้า และก่อให้เกิดความสุขหรือความงามผ่านประสบการณ์สุนทรียะ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอกระบวนการคิดเพื่อสร้างประสบการณ์สุนทรียะให้กับเครื่องหอมไทย ตามภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 5 กระบวนการคิดเพื่อสร้างประสบการณ์สุนทรียะให้กับเครื่องหอมไทย
(Process of Thai Fragrance to Aesthetic Experience)

Source: Deesawadi 2019

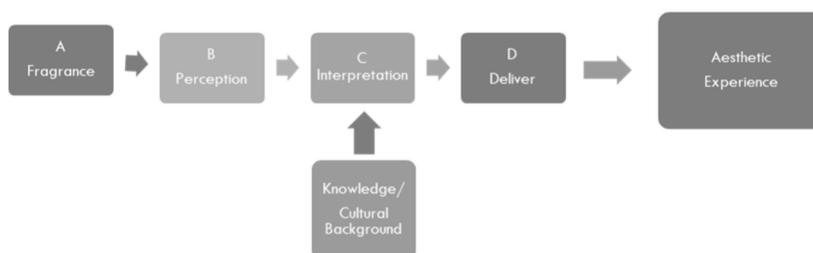
ภาพนี้ (ภาพที่ 5) อธิบายการรับรู้กลิ่นเครื่องหอมของไทย ซึ่งประกอบไปด้วยผัสสะทั้ง 5 (A) อันเป็นขั้นตอนการผสมผสานกันระหว่างความรู้ทางเภสัชพฤกษศาสตร์ (วิทยาศาสตร์) และความงามทางศิลปะ (ศิลปศาสตร์) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของสุนทรียภาพแบบตะวันตก โดยการประกอบเครื่องหอมนั้นเมื่อได้รับกลิ่นแล้วกลิ่นจะส่งสู่ผู้ใช้ (B) และประสาทการรับรู้กลิ่นจะส่งไปยังสมองและแปลข้อมูลการจดจำกลิ่นเพื่อนำไปตีความ (C) ในช่วงดังกล่าว หากผู้ได้รับกลิ่นเกิดความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ ซึ่งเป็นเกณฑ์ของสุนทรียภาพแบบตะวันตก ก็จะทำให้กลิ่นนั้นไม่ก่อให้เกิดความตระหนักรู้มากไปกว่าสัญชาตญาณจึงไม่อาจจะทำให้กลิ่นมีคุณค่าเทียบเท่าศิลปะ (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 การรับรู้กลิ่นและการตีความ

Source: Deesawadi 2019

แต่ถ้ากลิ่นนั้นเกิดการตีความที่ได้จากประสบการณ์หรือความรู้ทางวัฒนธรรม (สังคมศาสตร์) โดยผู้ได้รับกลิ่นไม่ได้รู้สึกแค่เพียงพอใจหรือไม่พอใจ หากความรู้สึกส่งต่อไปยังการรับรู้ทางสุนทรียภาพ (D) ก็จะทำให้เกิดประสบการณ์สุนทรียะ ซึ่งจากกระบวนการ C ถึง D นั้นเป็นการตีความสุนทรียภาพแบบมานุษยวิทยา โดยอธิบายตามภาพ ดังนี้ (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 การตีความการรับรู้กลิ่นและการเกิดประสบการณ์สุนทรียะ

Source: Deesawadi 2019

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระบวนการที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการทำ ความเข้าใจเรื่องสุนทรียภาพของเครื่องหอมไทยนี้ ไม่ได้สร้างเพื่อเป็นแบบแผนให้ ยึดติด หากแต่ให้เกิดความยืดหยุ่นเพื่อให้นักออกแบบได้สร้างงานอย่างสร้างสรรค์ ดังนั้นในช่วงขั้นตอน C หรือช่วงการตีความ จึงเป็นช่วงสำคัญสำหรับนักออกแบบที่จะ สร้างเรื่องราว สร้างบรรยากาศ สร้างความรู้สึก เพื่อให้ผู้รับรู้กลิ่นได้เกิดประสบการณ์ สุนทรียะอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น สุนทรียภาพของเครื่องหอมไทยจึงอิงไปตามแนวคิด สุนทรียภาพทางมานุษยวิทยาในลักษณะที่รวมประสาทการรับรู้ทั้งห้าไว้ด้วยกัน ประกอบกับการผสมผสานการตีความร่วมกับความเป็นไปทางวัฒนธรรม ซึ่งแฝงไป ด้วยคติความเชื่อวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปศาสตร์ กล่าวคือศาสตร์ของการ ผลิตเครื่องหอมไทยไม่ถือว่าการแยกศาสตร์ออกจากกัน วิทยาศาสตร์และศิลปะ ต่างอยู่ร่วมกันจนเกิดเป็นหลักในศิลปศาสตร์ของเครื่องหอมไทย

References

- Chamjaraj, P. (2017). *หมอฝรั่งในสยาม* [A Physician at the court of Siam]. Bangkok: Saengdao press.
- Courtney D. Fugate & John Hymers. (2013). *Metaphysics. A Critical Translation with Kant's Elucidations*. London: Bloomsbury Publishing.
- Deesawadi, N. (2017). การถ่ายทอดเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์แบบเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยระหว่าง เมืองเพชรบุรี และราชสำนักสยามด้วยสื่อดิจิทัล [To convey a narrative of the historical anecdotes between Phetchaburi and Siamese Royal Court by digital medias]. National Research.
- _____. (2019). แนวทางการนำกลิ่นมาใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ เอสโตเนียเฮลธ์แคร์ ประเทศเอสโตเนีย และ พิพิธภัณฑ์เฮลซิงกิซิตี ประเทศฟินแลนด์ [How to use scents to support knowledge and learning in the museum: Case Studies of Estonian Health Care Museum in Estonia and Helsinki City Museum in Finland]. *Veridian Journal*, 12(2), 804 - 816.
- Ewelina Wnuk & Asifa Majid. (2014). *Revisiting the Limits of Language: the odor lexicon of Maniq*. Retrieved October 15, 2020, from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0010027713002527>.
- Henglein, M. (2019). *The Global Holistic in Aromatherapy*. Global Holistic in Aromatherapy Seminar.
- Howard, C. (1982). *Aesthetics and Civil Society: Theories of Art and Society, 1640 - 1790*. UK: University of Sussex.
- Howes, D. (1994). *Aroma: The Cultural History of Smell*. USA.

- Howes, D. (1994). *Anthropology of Odor*. Retrieved August 18, 2020, from <https://www.davidhowes.com/senses/Consert-Odor.htm/>.
- _____. (2000). *The Aesthetics of Mixing the Senses*. Retrieved September 3, 2020, from <https://static1.squarespace.com/static/57991dcdd2b85767342862e2/t/5cf69b87244df70001cf6e51/1559665552206/>
- Konstan, D. (2014). *Beauty - The Fortunes of an Ancient Greek Idea*. New York: Oxford University Press.
- Krishna, A. (2009). *Sensory Marketing*. UK: Routledge Press.
- Prajak Silapakhom, HRH Prince. (1914). *เรื่องนางนพมาศหรือตำหรับท้าวมศรีจุฬาลักษณ์ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ* [The story of Nang Noppamas or Thao Sri Chulalak Vacjirayanahira Library edition]. Cremation volumes of king's concubine Sangwan.
- Phonimdaeng, B. (2014). *เครื่องหอมภูมิปัญญาไทย* [The wisdom of Thai Fragrances]. Bangkok: Sathaporn Publishing.
- Pongwut, N. (2008). *พืชสมุนไพร กับการปรุงเครื่องหอมไทย* [Herbs and Thai Fragrances]. Bangkok: Pimthong Press.
- Royal Institute Dictionary*. (2011). Retrieved October 2, 2020, from <https://dictionary.orst.go.th/>
- Sanitwong Na Autthaya, T. (1998). *เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก* [When grandmother and grandfather were young]. Bangkok: Silpabannakarn Press.
- Shinner, L. (2020). *Art Scents: Exploring the Aesthetics of Smell and the Olfactory Arts*. UK: Oxford University Press.
- Siam Observer. (1917). *หนังสือพิมพ์สยาม* [The Siam Observer] 42(2), July. National Library of Thailand.
- Sperber, D. (1975). *Rethinking symbolism*. UK: Cambridge University Press.

- Sunthornphu. (1963). *รำพันพิลาป* [Rampun Pilap]. Cremation volumes of Phra Mongkhon.
- Thavornthanan, C. (1988). กระทบรสในวรรณคดีไทย [Rasa in Thai literature]. *Dhurakij Pundit University Journal*, 2, 88.
- Tripitaka. (n.d.). *พระไตรปิฎก* [Tripitaka]. Retrieved October 9, 2021, from https://84000.org/tipitaka/read/m_siri.php?B=20&siri=124
- Tisserand, R. (2004). *The art of aromatherapy*. USA. C.W.Daniel.
- Veerasilchai, S. (2006). *หอมติดกระดาน* [Fragrances on woods]. Bangkok: Mathichon Press.
- Wilson, D. A. & Stevenson, R. J. (2006). *Learning to smell: Olfactory perception from neurobiology to behavior*. Johns Hopkins University Press.